

Juryrapport

Karol Lesman heeft in een periode van vijfendertig jaar een indrukwekkende reeks literaire werken uit het Pools in het Nederlands vertaald. Daarnaast is hij actief in het geven van workshops en voordrachten over het vertalen uit het Pools en over door hem vertaalde werken. De Poolse literatuur is na de Tweede Wereldoorlog in Nederland vooral bekend geworden door de vertalingen van Nijhoffprijz-laureaat Gerard Rasch; na diens overlijden heeft Karol Lesman de rol van leidende vertaler uit het Pools steeds nadrukkelijker overgenomen.

Lesman heeft door de jaren heen een breed en gevarieerd oeuvre opgebouwd; zijn werk omvat ongeveer zestig zowel kwalitatief als kwantitatief zeer respectabele literaire werken, waaronder gedichten, (korte) verhalen, filosofisch werk en romans. Onder de door hem vertaalde schrijvers zijn internationaal beroemde auteurs als Bolesław Prus, Wiesław Myśliwski, Nobelprijswinnares Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, Sławomir Mrożek, Stanisław Lem, Marian Pankowski, Andrzej Sapkowski, Leszek Kołakowski en Stanisław Ignacy Witkiewicz, maar ook wat minder bekende schrijvers als Tomek Tryzna, Wojciech Kuczok en Olga Tokarczuk.

Vertalingen van Lesman zijn creatief en treffend, zijn kunstzinnige identificatie met de auteurs die hij vertaalt is zeer groot: hij is een echte ‘in de huid kruipende vertaler’, die in register en stijl zo dicht mogelijk bij de letterlijke tekst van het origineel blijft zonder dat het Nederlands of de literaire kwaliteit van het origineel op de een of andere manier geweld wordt aangedaan. Integendeel. Zijn vertalingen getuigen van een zeer breed en subtiel stilistisch bereik, gedegen kennis van taal en cultuur, en van durf.

Opvallend bij Lesman is dat de kwaliteit van zijn vertalingen reeds vroeg in zijn carrière hoog was en tot de dag van vandaag hoog is gebleven. Zo heeft hij in 1993, in het begin van zijn carrière, een schitterende vertaling gemaakt van de omvangrijke dystopische roman *Nienasyenie* (vertaald als *Onverzadigbaarheid*) uit 1930 van de avant-gardeschrijver Witkiewicz, een roman die zowel materieel (qua zinsbouw, orthografie en grafische vorm) als qua thematiek uiterst complex en vervormend – zo niet ‘uitpuilend’ – is, en die qua register laveert tussen een verheven filosofisch discours en exuberant, soms ook vulgair taalgebruik. Lesman weet inhoud en toonzetting om te zetten in prachtig Nederlands, bijvoorbeeld:

... zoals de titel luidde van een wals die zojuist ten gehore was gebracht door een gefrakte, bebaarde, langharige, licht gebochelde en als gebochelde gebouwde, langvingerige, (als gevolg van een halfuitgedroogd been) manke Putrycydes Tengier, een tweeënveertigjarige, geniale, uiteraard niet-officieel erkende componist. (p. 38)

In het Pools blijft de opeenhoping van bepalingen overzichtelijk door het gebruik van uitgangen; Lesman weet deze overzichtelijkheid te behouden door kleine syntactische ingrepen, zonder het eruptieve karakter van de tekst te verliezen.

Ook de poëtische intermezzi worden creatief vertaald, onder andere door het in het Pools normale syllabische vers (met een vast aantal lettergrepen per versregel) om te zetten in een voor het Nederlands veel natuurlijker klinkend heffingsvers.

Een andere uitdaging vormt de al even exuberante woordenschat van Witkiewicz, met zijn overvloed aan wetenschappelijke terminologie uit vele vakgebieden (zoals wiskunde, logica, astronomie, metafysica, fenomenologie en psychologie) en zijn talrijke inventieve afleidingen en samenstellingen, die door Lesman creatief zijn omgezet in even inventieve vertalingen als *holleboos*, *verkipkappen*, *zatte zielscheur*, *teutwee*, *nakater en drinkspijt*, woorden waarvan de precieze betekenis in het Nederlands niet meteen helder is, evenmin trouwens als in het Pools. Dergelijke oplossingen getuigen van diepgaande kennis van zowel het Pools als het Nederlands, en van vertaalkundige expertise en bravoure.

Een van Lesmans meest recente meesterwerken is de vertaling van *Lalka* (= *De pop*) van Bolesław Prus, die binnen twee jaar herdruk na herdruk heeft beleefd. *De pop* is een omvangrijke, meer dan negenhonderd pagina's tellende, realistische roman uit 1890 waarin de ingrijpende veranderingen in de Poolse maatschappij in de tweede helft van de negentiende eeuw tot uitdrukking worden gebracht, een periode waarin de adel zijn positie verloor ten gunste van de middenstand en burgerij. Het wordt wel beschouwd als de Poolse pendant van *Madame Bovary* en *Anna Karenina*.

In de vertaling komt zowel Lesmans zeer gedegen kennis van de Poolse taal als die van de Poolse cultuur van de negentiende eeuw tot uitdrukking, waarbij zijn uitstekende beheersing van het Nederlands hem in staat stelt de verschillende registers adequaat weer te geven: het gecultiveerde en vormelijke taalgebruik van de adel, het volkse Pools van werklui, de meer poëtische, ironische of humorvolle passages van de verteller, de innerlijke monologen van de hoofdpersoon Wokulski, de beschrijvingen van het milieu en de talrijke dialogen, die – vol expressieve spreektaalige uitdrukkingen – karakter en psychologie van de personages weergeven. Korte voorbeelden zijn *Mevrouw de barones verzekerde haar advocaat solemneel dat haar echtgenoot de baron...*, met name door het gebruik van de archaïsche, plechtstatige en tegelijk ironische wendingen als *Mevrouw de barones, solemneel en haar echtgenoot de baron*; een prachtige vondst is de vertaling *Eens een coquette, altijd een coquette, ook al is dat mens al dertig...*, waar het origineel letterlijk spreekt van *'Ze is altijd een coquette geweest, hoewel ze al dertig is!'* of de combinatie van gesoigneerde en ironische woorden in *Juffrouw Izabela was geëmbarrasseerd: ze had allang niet meer zo'n mengelmoes van gevoelens gekend als op dit moment*.

Opvallend treffend is Lesmans omgang met beeldspraak, waarbij de vertaling van min of meer gangbare Poolse uitdrukkingen geheel andere semantische middelen vergt dan in het origineel zijn gebruikt, terwijl originele beeldspraak een meer letterlijke aanpak vereist. Zijn uitstekende kennis van het idioom stelt hem in staat oplossingen te vinden als: *Mraczewski stond al naast juffrouw Izabela, rood als een kers, geurend als een wierookvat, met een als een toefje riethalmen gebogen hoofd*. Zeer overtuigend is Lesmans weergave van de voor de roman (en voor de vertaling) kenmerkende passage waarin een beeld wordt gegeven van de gedecideerde en tegelijkertijd weifelende opstelling van de adellijke juffrouw Izabela tegenover haar

amant, de 'koopman' Wokulski, die zij – helaas voor hem – meer als een geschikte adviseur ziet dan als minnaar of echtgenoot:

Ja, hij kan het worden... hij wordt mijn vertrouweling...! dacht juffrouw Izabela terwijl ze haar zoete blik in de verwonderde ogen van Wokulski verdrong en licht vooroverboog alsof ze hem een kus op het voorhoofd wilde geven. Even later werd ze bevangen door een onverklaarbare schaamte: ze trok zich terug op de stoelleuning, bloosde en liet langzaam haar lange wimpers zakken, alsof ze werd overmand door slaap. Kijkend naar het spel van haar fysionomie moest Wokulski denken aan het wonderbaarlijke golven van het noorderlicht en die merkwaardige melodieën zonder tonen en woorden die soms in de menselijke ziel opklinken als echo's van een betere wereld. Dromerig luisterde hij naar het koortsachtige tikken van de tafelklok en het kloppen van zijn eigen hartslag en verbaasde zich erover dat deze twee zo snelle verschijnselen in vergelijking met de loop van zijn eigen gedachten bijna traag voortkropen. (p. 311-12)

Het is een buitengewone vertaalprestatie van Lesman dat hij dit excellente niveau ruim negenhonderd pagina's lang weet vast te houden.

Karol Lesman is een zeer productieve en virtuoze vertaler met een rijk geschakeerd vertaaloeuvre, die vanuit zijn credo 'vertalen wat er staat' in staat is gebleken hoogstaande literaire teksten uit het Pools in prachtig, adequaat Nederlands om te zetten en deze zo voor de Nederlandse lezer beschikbaar te maken. Daarom heeft de jury unaniem besloten hem voor te dragen voor de Martinus Nijhoff Vertaalprijs 2017.

De jury:

Maarten Asscher,

Wim Honselaar,

Cees Koster (voorzitter),

Jan Kuijper,

Hilde Pach,

Marjolein van Tooren.